

Weger, M. de, *De binnenlandse veiligheidstaken van de Nederlandse krijgsmacht* (Dissertatie Tilburg 2006, Assen: Van Gorcum, 2006, xiv + 367 blz., €35,-, ISBN 90 232 4163 0).

Deze studie, waarop de auteur in februari 2006 in Tilburg promoveerde, bevindt zich op het snijvlak van enerzijds de krijgswetenschap en anderzijds de politie-wetenschappen. De hoofdvraag die De Weger zich stelt luidt: ‘Waarom levert de Nederlandse krijgsmacht haar tegenwoordige bijdrage aan de binnenlandse Veiligheid?’

Om die vraag te beantwoorden heeft De Weger, politicoloog en organisatieadviseur, systematisch onderzoek gedaan naar de manier waarop delen van de krijgsmacht na de Tweede Wereldoorlog taken op het gebied van de binnenlandse veiligheid kregen toegewezen. De door hem geconstateerde groei van de binnenlandse veiligheidstaken van de krijgsmacht noemt De Weger zowel curieus als omstreden. Curieus, omdat regering en parlement na de Tweede Wereldoorlog nu juist besloten hadden de binnenlandse veiligheid voor een belangrijk deel te demilitariseren. Zo zou de marechaussee niet langer in een groot aantal plattelandsgemeenten de gewone politietaken vervullen. In plaats daarvan werd het Korps Rijkspolitie aangewezen als eerste bijstandverlenend orgaan voor de plaatselijke autoriteiten in diezelfde plattelandsgemeenten. Pas als die bijstand tekort zou schieten, zou alsnog een beroep op de marechaussee gedaan kunnen worden. Mocht dat nog niet voldoende zijn, dan stond als ultimum remedium een beroep op de rest van de krijgsmacht, in de praktijk de Koninklijke Landmacht, open. De marechaussee werd als politiedienst ‘weggeschreven’ uit wetten en besluiten.

Om twee redenen noemt De Weger de door hem gesignaleerde ontwikkeling niet alleen curieus, maar bovendien omstreden. De incidentele ‘harde’ bijstand van militairen tegen delen van de eigen bevolking ligt zeker in Nederland gevoelig en wordt door brede lagen van de bevolking slechts met moeite geaccepteerd. Zo was er in de woelige jaren zeventig en deels in de jaren tachtig van de vorige eeuw veel kritiek op de militaire bijstand — met name in Amsterdam — ter handhaving van de openbare orde. De andere reden van kritiek op de binnenlandse veiligheidstaak van de krijgsmacht heeft te maken met de toedeling van permanente — in tegenstelling tot incidentele — taken op dat gebied. Kern van die kritiek is de overtuiging dat het niet gewenst is dat het civiele gezag voor de uitvoering van zijn taken permanent op de krijgsmacht is aangewezen.

Om een antwoord te vinden op zijn centrale vraag selecteerde De Weger uit de twaalf na de Tweede Wereldoorlog genomen beslissingen om de krijgsmacht extra taken toe te delen op het gebied van de binnenlandse veiligheid, er vijf voor nader onderzoek. Deze case studies hebben betrekking op de oprichting van de Nationale Reserve, het opgeven door Binnenlandse Zaken van de explosievenopruimingstaak ten gunste van de militaire Explosieven Opruimingsdienst (EOD), de oprichting van de militaire Bijzondere Bijstandseenheden (BBE's), de toedeling van de politietaken op de luchthaven

Schiphol aan de marechaussee en het mobiel toezicht op vreemdelingen (MTV), eveneens aan de marechaussee. Interessant is De Wegers constatering dat in vier van de vijf onderzochte gevallen de besluitvorming zonder grote problemen verliep. Alleen over de politietaak op Schiphol vond nogal wat getouwtrek plaats alvorens die taak uiteindelijk aan de marechaussee werd toegewezen. De toenmalige hoofdcommissaris van Amsterdam, E. Nordholt, was van mening dat zijn korps de aangewezen instantie was om op de luchthaven de politietaken uit te voeren, gezien het *spill over*-effect van criminaliteit naar de hoofdstad. Aan de andere kant vond het korps Haarlemmermeer zich het meest geëigend omdat immers Schiphol in de gemeente Haarlemmermeer ligt. Om praktische, en niet om principiële redenen ging tenslotte de marechaussee met deze kluif aan de haal. De beide korpsen van gemeentepolitie (later politieregio's) hadden te weinig mensen en middelen en te weinig geld beschikbaar om uitbreiding van personeel te financieren. De marechaussee daarentegen had op dat moment personeel teveel en dreigde te moeten inkrimpen. Er waren enkele jaren van discussie voor nodig, maar de uitkomst was ten diepste gebaseerd op de overtuiging, vooral ook bij Justitie, dat het van belang was een krachtig en levensvatbaar Wapen der Koninklijke Marechaussee ter beschikking te hebben en te houden, vooral omdat na het opgaan van Rijks- en Gemeentepolitie in 26 politieregio's een door de regering centraal aan te sturen politieapparaat was gaan ontbreken. De Weger constateert dat de combinatie van dreigende bezuinigingen bij de marechaussee en de toen op handen zijnde reorganisatie van het politiebestedel de verklaring vormt voor de overdracht van de politietaak op Schiphol aan de marechaussee.

Deze deelverklaring voor de Schiphol-kwestie is tegelijkertijd het voorname element in de algemene verklaring die De Weger formuleert als antwoord op zijn centrale onderzoeksvraag. Die verklaring luidt, kort samengevat, dat de civiele veiligheidsinstanties — lees: de in 26 regio's opgedeelde politie — niet over voldoende capaciteit (kwantitatief en/of kwalitatief) beschikt om belangrijke taken uit te voeren, capaciteit die de krijgsmacht daarentegen wel kan bieden. Daar komt volgens de auteur bij, dat de krijgsmacht, en meer in het bijzonder de marechaussee, rechtstreeks kan worden aangestuurd. Een en ander betekent dat de marechaussee als politie op nationaal niveau is gaan functioneren. De marechaussee heeft, aldus De Weger, 'als het ware haar gewicht verplaatst van het militaire naar het civiele deel van haar takenspectrum.'

Met deze studie heeft De Weger een heldere en inzichtelijke studie geschreven over de complexe situatie die in ons land — en niet alleen hier — bestaat op het gebied van de binnenlandse veiligheid. Door zijn zeer systematische opzet en uitwerking, en de daarbij behorende stijl, is het niet een boek geworden dat men in één ruk uitleest. Daarentegen biedt de studie een goed overzicht van de taken die de Nederlandse krijgsmacht vervult op het gebied van de binnenlandse veiligheid, en van de besluitvormingsprocessen die daaraan ten grondslag lagen.

Bij alle lof toch een enkel puntje van kritiek, of beter gezegd, een vragen om meer. Het zou voor het inzicht van de lezer dienstig zijn, wanneer De Weger een schets zou hebben gegeven van de procedures en de gang van zaken

bij de inschakeling van de krijgsmacht op het terrein van de binnenlandse veiligheid. Wat betekent precies de door hem centraal gestelde ‘directe aansturing’? Hoe gaat dat in zijn werk bij bijvoorbeeld de inzet van een BBE? Wie neemt dan de ultieme beslissing tot optreden? Zeker, dit soort vragen behoort niet tot de vraagstelling van deze studie. Misschien iets voor een vervolg?

Dick Engelen

Werkman, P. E., Woude, R. E. van der, *Geloof in eigen zaak. Markante protestantse werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw* (Passage-reeks XXIV; Hilversum: Verloren, 2006, 559 blz., €30,-, ISBN 90 6550 910 0).

In het kader van het project Geschiedenis van de christelijk-sociale beweging van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlandse Protestantisme is een bundel verschenen met portretten van zestien ‘markante protestantse ondernemers’ uit de laatste twee eeuwen. Bij de selectie hebben de redacteurs zich laten leiden door vier criteria. De ondernemer diende een belangrijke rol te hebben gespeeld in werkgeversorganisaties en daarnaast gold als criterium ‘actief zijn geweest in maatschappij en/of kerk.’ Verder is gestreefd naar een spreiding over bedrijfstak en religieuze achtergrond (denominatie). Elk portret wordt voorafgegaan door een aantal feitelijke gegevens, zoals geboorte- en sterftedatum, belangrijkste functie(s), nevenfuncties, onderscheidingen en de kerkelijke richting. De auteurs hebben, zoals blijkt uit de verschillen tussen hun bijdragen, geen format meegekregen van de redactie, maar zij proberen wel de invloed van religie op het ondernemen en omgekeerd te bespreken.

De bundel wordt ingeleid door C. A. Davids, die ook enkele conclusies formuleert. De bekendste theorie over dit onderwerp is nog altijd de Weberthese, van de Duitse economisch-historicus M. Weber (1864-1920), die stelt dat het protestantse geloof elementen kent die een kapitalistische geest stimuleert. Het debat hierover is recent weer nieuw leven ingeblazen door de studie van David Landes (*The Wealth and Poverty of Nations* uit 1998). Het causale verband tussen religie en ondernemerschap moet echter als zwak worden beschouwd, aangezien ondernemers feitelijk in alle tijden en culturen voorkomen.

De voor de bundel geselecteerde ondernemers bestrijken een breed terrein aan economische activiteiten, hoewel het accent vooral valt op de industrie, met portretten van de textielabrikant G. J. van Heek (1837-1915), de bierbrouwer W. Hovy (1840-1915), scheepsbouwer C. Verolme (1900-1981) en de maïszetmeelproducent C. J. Honig (1905-1974). De in Nederland belangrijke handelssector wordt feitelijk alleen vertegenwoordigd door W. de Clerq (1795-1844) van de Nederlandse Handel-Maatschappij, terwijl het bankwezen het moet doen met N. G. Pierson (1839-1939). De vervoerssector ontbreekt geheel. Naast al redelijk bekende ondernemers bevat de bundel ook minder algemeen bekende personen, zoals de uitgever J. A. Wormser (1845-1916) en H. Diemer (1879-1966), directeur van dagblad *De Rotterdammer*.

Het is onmogelijk om alle portretten te bespreken, zodat hier wordt volstaan met enkele algemene opmerkingen. Uit de schetsen blijkt dat veel protestantse ondernemers het als hun plicht zagen om niet alleen werkzaam te zijn in het bedrijf maar ook voor de samenleving in brede zin. Dat mag op zich niet opvallend worden genoemd want daarom zijn deze ondernemers immers deels geselecteerd voor de bundel. Of dit geldt voor alle protestantse ondernemers kan op basis van dit onderzoek niet worden vastgesteld. Hoe